

Fábián Vanessza

jogballgató (PTE-ÁJK)

Élelmezésbiztonság és fenntartható élelmiszer-címkézés

I. Bevezetés

Az emberiség előtt álló egyik legnagyobb kihívás a népességrobbanás, amely a fogyasztás nagy mértékű növekedését eredményezi. A világ népessége 2023-ban meghaladta a 8 milliárd főt.¹ A Földön több mint 800 millió ember éhezik, ugyanakkor Nyugat-Európában a mezőgazdaság állandó túltermelési válsággal küszködik.² A Föld népességének táplálása a mennyiségi kihívásokon kívül a fenntarthatósági oldalról tudatos, határozott, következetes, és gyors nemzetközi együttműködést kíván.

A Covid-19 világválság kitörése rávilágított arra, hogy az európai élelmiszerlánc mennyire ki van szolgáltatva a súlyos ellátási kihívásoknak. Az uniós élelmiszerrendszer rezilienciája³ azonban biztosította, hogy a Covid-19 világválság által kiváltott egészségügyi válság ne vezessen élelmiszerválsághoz. Bár a közös agrárpolitika és más vonatkozó uniós szakpolitikák keretében már meghozott intézkedések segítettek enyhíteni a legsúlyosabb hiányokat és felgyorsítani a helyreállítást, hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a jövőbeli válságokat illetően tervezésre van szükség.

A „*termelőtől a fogyasztóig*” stratégia közzétételével a Bizottság megmutatta: konkrét intézkedéseket kíván elfogadni annak érdekében, hogy megvédje az EU élelmiszer-ellátását az olyan fenyegetésekkel szemben, mint a közelmúltbeli világválság, a szélsőséges időjárási események, az állatbetegségek, az energiahány vagy a kereskedelmi kapcsolatok zavarai. Ezen intézkedések célja annak biztosítása, hogy az európaiak mindig biztonságos, változatos és tápláló élelmiszerekhez jussanak.⁴

A globális nyersanyagárak emelkedése mellett Oroszország Ukrajna elleni háborúja és az arra irányuló tevékenységei, hogy akadályozza Ukrajna azon képességét, hogy exportálni tudja az agrár-élelmiszeripari termékeit súlyosítják a globális élelmezési válságot.⁵

¹ U.S. and World Population Clock. United States Census Bureau. <https://www.census.gov/popclock/> (2023. 10. 15)

² World Hunger Statistics 2020. Food Aid Foundation. <https://foodaidfoundation.org/world-hunger-statistics-2020/#:~:text=821%20million%20people%20%E2%80%93%20one%20in%20nine%20%E2%80%93,struggle%20to%20feed%20their%20children%20a%20nutritious%20meal>. (2023. 11. 20.)

³ A reziliencia az a folyamat, mely során a kedvezőtlen, veszélyeztető környezet ellenére pozitív adaptáció, alkalmazkodás, kedvező fejlődési kimenet mutatkozik meg a nehéz körülmények ellenére.

⁴ A Tanács következtetéseket hagyott jóvá az európai élelmiszer-ellátás biztosítására irányuló új tervről. Az Európai Unió Tanácsa. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2021/12/13/council-approves-conclusions-on-new-plan-to-safeguard-europe-s-food-supply/> (2023. 10. 15)

⁵ Uo.

Az élelmezésbiztonságnak a világ minden országában kiemelt stratégiai szerepe van, a globális élelmiszertermelés komoly kihívások előtt áll, mely kihívásra az Európai Uniói átfogó intézkedésekkel próbál reagálni. A fenntartható élelmiszerrendszerekre való átállás „

„Az európai zöld megállapodás” egyik fő célkitűzése, mely – amellet, hogy biztosítja az élelmiszerek megfizethetőségét és elérhetőségét – környezeti, egészségügyi és társadalmi szempontból is előnyös, valamint azt is elősegíti, hogy a gazdasági haszonból méltányosabban részesüljenek az emberek.

II. A Fenntartható Fejlődési Célok (SDG-k)

A fenntarthatóság definícióját mindössze három évtizede alkotta meg a Brundtland-bizottság (az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága: *World Commission on Environment and Development*, WCED) 1987-ben közzétett jelentésében, mely a „Közös jövőnk” (*Our Common Future*) címet viseli. A fenntarthatóság kifejezés azóta több szakterületen is elterjedt, azonban a kifejezés alatt egészen mást értenek az ökológusok, a közgazdászok vagy a politikusok.⁶

A Bizottság jelentése alapján a fenntartható fejlődés olyan fejlődési folyamat, illetve szervezési elv, ami „*kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket*”.⁷ A 2015-ben elfogadott „Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030 – Agenda 2030” című dokumentum a 2015 és 2030 közötti időszakra vonatkozóan 17 fenntartható fejlődési célt (*Sustainable Development Goals*, SDG) fogalmaz meg. Az elfogadott 17 SDG egy olyan globális keretrendszert alkot, mely alapját a kiegyensúlyozott társadalmi fejlődés, a tartós gazdasági növekedés és a környezetvédelem alkotja, mely a fenntartható fejlődés három dimenzióját képezi.⁸ Az új keretrendszer nemcsak a fejlődő, hanem a fejlett országok számára is feladatokat fogalmaz meg, illetve az agenda a célkitűzések elérését nemcsak az államok növekvő szerepvállalásától várja, hanem azt valamennyi releváns szereplő, így például az üzleti vállalkozások, illetve a civil szervezetek együttműködésével kívánja elérni.⁹

A fenntartható fejlődési célok között másodikként szerepel az éhezés megszüntetése, az élelmezésbiztonság és a jobb táplálkozás megteremtése, valamint a fenntartható mezőgazdaság támogatása. E cél egy alapvető emberi szükséglet kielégítéséről, a tápláló, egészséges élelmiszerhez való hozzáférésről szól, valamint annak eszközeiről, hogy ez mindenki számára fenntartható módon biztosítható legyen.¹⁰

⁶ Darvai Sarolta – Nemcsók János – Fereny Áron: Fenntartható fejlődés. Polgári szemle/4-6.sz. 90. o

⁷ Egyesült Nemzetek Szervezete 1987-es Brundtlandt jelentés

⁸ Agenda 2030. Magyarország szerepvállalása az Egyesült Nemzetek Szervezetében. <https://ensz.kormany.hu/agenda-2030> (2024. 01.03.)

⁹ Szennay Áron – Szijeti Cecília: A fenntartható fejlődési célok és a GRI szerinti jelentéstétel kapcsolatának elemzése. Vezetéstudomány/Budapest management review 2019/4.sz. 33. o.

¹⁰ Fenntartható Fejlődési Célok. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/sdg/cel_02.html (2024. 01. 03.)

III. Fenntartható élelmiszerrendszerek

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetének meghatározása alapján a „fenntartható élelmiszerrendszer” mindenki számára biztosítja az élelmezésbiztonságot és a táplálkozást, oly módon, hogy a jövő generációk élelmezésbiztonságát és táplálkozását elősegítő gazdasági, társadalmi és környezeti alapok ne sérüljenek.¹¹ A fenntartható élelmiszerrendszer három fontos eleme tehát, hogy mindvégig nyereséges, széles körű előnyökkel jár a társadalom számára, valamint pozitív vagy semleges hatással van a környezetre, azaz érvényesül a gazdasági, társadalmi és környezeti fenntarthatósága is.¹²

A fenntartható élelmiszerrendszerek „Az európai zöld megállapodás”¹³ középpontjában állnak, melynek célja a gazdaság fellendítése, az emberek egészségének és életminőségének javítása, valamint a környezet védelme.¹⁴ Az élelmezésbiztonság és a fenntartható élelmiszerrendszerek elérése érdekében az Európai Unió részéről különböző eszközök alkalmazására lenne szükség.

Egyrészt olyan eszközökre, amelyeket uniós szinten az európai termelők versenyképességének megőrzése érdekében kellene alkalmazni, szem előtt tartva az európai élelmezésbiztonságot és a fogyasztók számára megfizethető árak garantálását, másrészt, amelyek az európai élelmiszerrendszerek fenntartható átalakulása céljából hozzájárulhatnak az alapanyagoktól – köztük a szintetikus alapanyagoktól – való függőség csökkentéséhez, valamint az Unió fehérjeellátással kapcsolatos autonómiájának javításához.¹⁵

III.1. Az európai termelők versenyképességének megőrzését szolgáló eszközök

III.1.1. A nyitott stratégiai autonómia

A nyitott stratégiai autonómia lehetővé teszi, hogy az EU erősebb legyen mind gazdaságilag, mind geopolitikailag azáltal, hogy nyitott a kereskedelem és a befektetések előtt, hogy az EU gazdasága kilábaljon a válságból, versenyképes maradjon, és kapcsolatban álljon a világgal; fenntartható és felelősségteljes nemzetközi partnerként vezető szerepet töltsön be egy zöldebb és igazságosabb világ kialakításában, megerősítve a meglévő szövetségeket, valamint asszertív¹⁶ a tisztességtelen és kényszerítő gyakorlatokkal szemben, aki kész a jogait érvényesíteni, miközben előnyben részesíti a nemzetközi együttműködést a globális problémák megoldása érdekében.

¹¹ NAT/857–EESC-2022-00878-00-00-AS-TRA (EN) 5. o.

¹² A mezőgazdaság és a zöld megállapodás. Európai Bizottság. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/agriculture-and-green-deal_hu (2024. 01. 10.) (Továbbiakban: A mezőgazdaság és a zöld megállapodás)

¹³ A Bizottság Közleménye. Az európai zöld megállapodás (COM (2019) 640 final)

¹⁴ A mezőgazdaság és a zöld megállapodás

¹⁵ NAT/844-EESC-2021-05472-00-00-AC-TRA (EN) 7. o.

¹⁶ Jelentése: kellően határozott és magabiztos, ugyanakkor másokra tekintettel lévő

III.1.2. A normák kölcsönösségének biztosítása

Az élelmezésbiztonság elérése érdekében szükség lenne a normák kölcsönösségének biztosítására azáltal, hogy „Az európai zöld megállapodás” a „termelőtől a fogyasztóig” stratégiáját és biodiverzitási stratégiáját globális fenntarthatósági normaként beépítik minden jövőbeli uniós kereskedelmi megállapodásba.¹⁷

III.1.3. Az élelmiszerek értékének népszerűsítése

A fenntartható étrendre vonatkozó közös európai élelmiszer-címkézési megközelítés növelné az átláthatóságot és megkönnyítené a fogyasztók számára, hogy fenntartható élelmiszereket válasszanak, illetve eltántorítaná a termelőket az olyan olcsó nyersanyagok használatától, amelyek egészségtelenek és nem fenntarthatók (pl. transzsírok, cukor, pálmaolaj).¹⁸

III.1.4. A tisztességes árak szavatolása és a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok betiltása

Az orosz-ukrán háború súlyosbítja az élelmezési válságot, az élelmiszerárak minden eddiginél magasabbak és az élelmiszerek rendelkezésre állása is csökken. Ezen eszköz célja, hogy az élelmiszer-előállítással foglalkozók méltányos és megfelelő jövedelmet kapjanak, a fogyasztók pedig megfizethető, jó minőségű és egészséges termékekhez jussanak.¹⁹

III.1.5. Az élelmiszer-vállalkozási gyakorlatok és tevékenységek összehangolása a fenntartható fejlődési célokkal²⁰

A fenntartható élelmiszerrendszerek sikeres bevezetéséhez elengedhetetlen a termelők, a gyártók, a kis- és középvállalkozások, a közlekedési ágazat és a szabályozó hatóságok közötti együttműködés. Különösen az élelmiszeripari vállalkozások tudnak érdemben hozzájárulni a fenntarthatóbb, igazságosabb és biztonságosabb élelmiszerrendszerekhez megteremtéséhez azzal, hogy a fenntartható fejlődési célokkal és az éghajlatváltozásról szóló Párizsi Megállapodással²¹ összhangban működnek.²²

¹⁷ NAT/844-EESC-2021-05472-00-00-AC-TRA (EN) 7. o.

¹⁸ NAT/857-EESC-2022-00878-00-00-AS-TRA (EN)

¹⁹ Tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok - támogatni kell a termelőket. Európai Parlament. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20160603IPR30207/tisztességtelen-kereskedelmi-gyakorlatok-tamogatni-kell-a-termeloket> (2023. 09. 20.)

²⁰ Take Action for the Sustainable Development Goals. United Nations. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (2023. 09. 20.)

²¹ The Paris Agreement. United Nations Climate Change. UNFCCC. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> (2023. 09. 21.)

²² NAT/821-EESC-2021-03065-00-00-NIAI-TRA (EN)

III.1.6. A civil társadalom és az élelmiszer-ellátási lánc valamennyi érdekelt fele strukturált bevonásának és részvételének biztosítása

A fenntartható élelmiszer-rendszerre való átálláshoz szintén elengedhetetlen lenne, hogy a civil társadalom – különösen a fiatalok – jobban részt vehessenek a fenntarthatósággal kapcsolatos döntéshozatalban, ez pedig az európai élelmiszer-politikai tanácson (*European Food Policy Council*) keresztül valósulhat meg. Az európai élelmiszer-politikai tanács felgyorsítaná a szakpolitikák összehangolását uniós, nemzeti és helyi szinten. Összefogná a helyi élelmiszer-politikai tanácsok képviselőit, valamint a civil társadalom és az ellátási lánc valamennyi területének érdekeltjeit, platformot teremtene az érdekelt felek számára a bevált gyakorlatok megosztására és ezzel az egymástól való tanulásra, biztosítaná a különböző ágazatok valamennyi szempontjának figyelembevételét, továbbá azonosítaná a fenntartható élelmiszerek helyi szintű előmozdításának útjában álló akadályokat.²³

III.2. Az alapanyagoktól való függőség csökkentésének, valamint az Unió fehérjeellátással kapcsolatos autonómiája javításának elősegítésére alkalmas eszközök

III.2.1. Az alapanyagoktól, különösen a szintetikus alapanyagoktól való függőség csökkentése

Fontos lenne továbbá csökkenteni a gazdaságok alapanyagoktól – köztük szintetikus alapanyagoktól és fosszilis üzemanyagoktól – való függőséget, és helyette megbízható és ellenálló alternatívákat alkalmazni. Az Európai Bizottság szerint megoldást jelentenének a növényi biostimulánsok, melyek fenntartható alternatívát kínálnak a szintetikus növényvédő szerek helyett.²⁴

III.2.2. Az Unió fehérjeellátással kapcsolatos autonómiájának javítása

Az EU jelentős hiányt szenved növényi fehérjékben, mivel az uniós mezőgazdasági ágazat a szükségleteinek nagy részét – különösen a szójababhoz hasonló takarmány-alapanyagokat – importálja. Az EGSZB két eszközt emel ki, mely növelheti az EU autonómiáját a fehérjeellátás terén: az olajos magvak és az olajosmag-pogácsa előállításának fokozása és a fehérjeágazat megszervezése és támogatása a termelés előmozdítása érdekében.²⁵

²³ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2020/C 429/34) véleménye

²⁴ NAT/844-EESC-2021-05472-00-00-AC-TRA (EN) 10. o.

²⁵ 2017/2116 (INI)-17/04/2018: European strategy for the promotion of protein crops – Encouraging the production of protein and leguminous plants in the European agriculture sector

IV. Az élelmiszer-veszteség és -pazarlás kezelése az Unióban

Az élelmiszer-ellátás biztonságával szorosan összefügg az élelmiszer-veszteség és -pazarlás mértékének növekedése, így közös érdeké vált a pazarlás csökkentése. Az uniós tagországok közösen kialakított fenntartható fejlődési céllal el szeretnék érni, hogy 2030-ig az egy főre jutó élelmiszer-hulladék mennyisége a felére csökkenjen. Mindezek mellett törekednek a termelésben, és az elosztási láncban történő mérséklésre is.²⁶

Több 2020-ban közzétett stratégia, így a körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv,²⁷ a „termelőtől a fogyasztóig” stratégia és a biodiverzitási stratégia is előírja olyan szakpolitikákat és eszközöket, amelyek e cél elérését szolgálják.

Becslések szerint az Európai Unióban évente 88 millió tonna élelmiszert dobnak ki, ami egy emberre vetítve 173 kilogrammnak felel meg.²⁸ Mivel az Európai Unióban az élelmiszer-hulladék 69%-a háztartásokban, az élelmiszer-szolgáltatásban és a kiskereskedelemben keletkezik, a fogyasztói élelmiszer-pazarlás megelőzése kiemelt fókuszterületté vált.²⁹

Az élelmiszer-pazarlás kezelésében együtt kell működnie nemcsak a közszektoroknak, hanem a magánszektoroknak is. A megoldásokat közösen kell megtalálni a teljes élelmiszerlánc bevonásával, a mezőgazdasági termelőktől, a feldolgozóktól, a gyártóktól és a kiskereskedőktől kezdve a fogyasztókig. Mindemellett a politikai szereplők, a kutatók, az élelmiszerbankok és más nem kormányzati szervezetek is nélkülözhetetlen szerepet játszanak.

Az EU és tagállamai konkrét intézkedésekkel igyekeznek megelőzni az élelmiszer-veszteséget és az élelmiszer-pazarlást. Kizárólag abban az esetben szorgalmazzák az élelmiszerek újrafelhasználását, újrafeldolgozását vagy más célokra történő felhasználását, ha a megelőzés nem lehetséges.

Az EU tevékenységét vezérlő elveket a hulladékokról szóló uniós irányelv³⁰ rögzíti, amely szerint a tagállamoknak és polgáraiknak az elsődleges termeléstől a forgalmazásig minden területen csökkenteniük kell az élelmiszer-hulladék keletkezésének mértékét, csökkenteniük kell a háztartási hulladék mennyiségét, ösztönözniük kell az élelmiszer -adományozást, valamint nyomon kell

²⁶ Az élelmiszer-veszteség és az élelmiszer-pazarlás csökkentés. Az Európai Unió Tanácsa. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/food-losses-waste/> (2023. 11. 05.)

²⁷ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv (COM (2020) 98 final)

²⁸ FUSIONS. „Estimates of European Food Waste Levels.” Európai Bizottság 2016.

²⁹ Food waste in the EU by main economic sectors, 2020. Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:1600px-Food_waste_Final202303.png (2023. 11. 05.)

³⁰ Lásd az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/851 irányelvét (2018. május 30.) a hulladékokról szóló 2008/98/EK irányelv módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg) (HL 2018. L 150)

követniük és értékelniük kell az élelmiszer-pazarlás megelőzésére irányuló intézkedéseik végrehajtását.³¹

Az Európai Unió élelmiszer-pazarlással és élelmiszer-veszteséggel foglalkozó platformja kulcsszerepet játszik az élelmiszer-veszteség és -pazarlás csökkentését elérni kívánó intézkedések mozgósításában az EU-ban a „*termelőtől a fogyasztóig*” stratégia részeként. A Platform 2022-ben új mandátumot kapott 2026-ig. A Platform a plenáris ülések mellett öt alcsoportban is működik, hogy konkrét szempontrendszerekben gondolkodva, célzott kérdéseket felvetve segítsék az előrehaladást.³²

IV.1. Cselekvési és végrehajtási alcsoport

Az élelmiszer-veszteséggel és élelmiszer-pazarlással foglalkozó uniós platform a cselekvéssel és végrehajtással foglalkozó alcsoporton keresztül arra törekszik, hogy segítse a különböző ágazati (állami/magán) szervezeteket és az élelmiszer-ellátási lánc érintett szereplőit az élelmiszer-pazarlás elkerülésére irányuló hatékony intézkedések meghatározásában és végrehajtásában, valamint a helyes módszerek alkalmazásának támogatásában.³³

A platform első megbízatása (2016-2021) során az alcsoport olyan kulcsfontosságú eredmények eléréséhez nyújtott segítséget, mint a platform alapvető ajánlásai az élelmiszer-pazarlás megelőzésére tett intézkedésekre vonatkozóan, valamint egy olyan értékelési keret kidolgozásához, amely lehetővé teszi a résztvevők számára, hogy számszerűsíteni tudják az élelmiszer-pazarlás megelőzésére irányuló cselekvések gazdasági, környezeti és társadalmi kihatásait.³⁴

IV.2. Fogyasztói élelmiszer-pazarlás megelőzési alcsoport

Az élelmiszer-veszteséggel és élelmiszer-pazarlással foglalkozó uniós platform második megbízatása (2022-2026) keretében tartott alakuló ülésén megállapodás született arról, hogy létrehoznak egy, a fogyasztói élelmiszer-pazarlás megelőzésével foglalkozó alcsoportot, amely az EU és a platform tagjainak e területen végzett munkáját támogatja.³⁵

³¹ Uo.

³² EU Platform on Food Losses and Food Waste. European Commission. https://food.ec.europa.eu/safety/food-waste/eu-actions-against-food-waste/eu-platform-food-losses-and-food-waste_en (2023. 11. 05.)

³³ Action & implementation sub-group. European Commission. https://food.ec.europa.eu/safety/food-waste/eu-actions-against-food-waste/eu-platform-food-losses-and-food-waste/thematic-sub-groups/action-implementation_en (2023. 11. 05.)

³⁴ Bognár Kitti Annamária: Az élelmiszer-veszteség és az élelmiszer-pazarlás mérséklése – Műhelytanulmány. MATE Press, Gödöllő 2023. 15. o.

³⁵ Bognár: i. m. 19. o.

Az alcsoporthoz tartozó fórumot biztosít az élelmiszer-hulladék keletkezésével kapcsolatos fogyasztói magatartás megváltoztatása és a fogyasztók tudatosságának növelése érdekében végrehajtott beavatkozásokról és az elért eredményekről szóló információk cseréjére.³⁶

IV.3. Dátumjelölés és élelmiszer-pazarlás megelőzési alcsoporthoz

Ezen alcsoporthoz tartozó fórumot vizsgálja, hogy hogyan lehetne az élelmiszerlánc szereplői által használt dátumjelölés alkalmazását és a fogyasztók általi értelmezését fejleszteni.

A „*termelőtől a fogyasztóig*” stratégia előírja a dátumjelölésre vonatkozó uniós szabályok felülvizsgálatát annak érdekében, hogy megelőzhető legyen a dátumokkal kapcsolatos félreértésekből és/vagy helytelen felhasználásból adódó élelmiszer-pazarlás. A Bizottság hatásvizsgálatot végez (nyilvános és célzott egyeztetésekkel) a javaslat támogatására, valamint piackutatást végez annak megállapítására, hogy a dátumjelölés új, a fogyasztók tájékoztatási szükségleteinek megfelelő és az élelmiszer-pazarlás minimalizálását célzó új kifejezési formákat határozzon meg.³⁷

IV.4. Élelmiszer-adományozási alcsoporthoz

A felesleges élelmiszerek újraelosztása emberi fogyasztás céljára, különösen élelmiszer-adományozás útján, biztosítja a fogyasztható élelmiszerforrások legjobb hasznosítását, miközben megakadályozza az élelmiszer-pazarlást.

Az élelmiszer-adományozással foglalkozó alcsoporthoz tartozó fórumot továbbra is támogatja a Bizottság és a platform tagjai munkáját a biztonságos élelmiszer-adományozási gyakorlatok elősegítése érdekében, biztosítva, hogy az élelmiszer-ellátási láncban keletkező élelmiszerfeleslegek elsődlegesen emberi fogyasztásra legyenek hozzáférhetőek.³⁸

IV.5. Élelmiszer-veszteség és -pazarlás nyomon követésével foglalkozó alcsoporthoz

Az élelmiszer-veszteséggel és élelmiszer-pazarlással foglalkozó uniós platform első megbízatásának (2016-2021) keretében az élelmiszer-pazarlás mérésével foglalkozó alcsoporthoz tartozó fórumot segítette a tagokat a nemzeti hatóságok és az élelmiszer-értéklánc szereplői által végzett élelmiszer-veszteség- és

³⁶ Consumer food waste prevention sub-group. European Commission. https://food.ec.europa.eu/safety/food-waste/eu-actions-against-food-waste/eu-platform-food-losses-and-food-waste/thematic-sub-groups/consumer-food-waste-prevention_en (2023. 11. 05.)

³⁷ Uo.

³⁸ Bognár: i. m. 22. o.

hulladékmérési tevékenységekkel kapcsolatos információk cseréjében és az élelmiszer-pazarlás mértékének nyomon követésében.³⁹

Az alcsoport továbbá hozzájárult az élelmiszer-pazarlás mérésére vonatkozó közös uniós módszertan és mutatószámok kidolgozásához. A platform második megbízatásának (2022-2026) keretében tartott alakuló ülésén megállapodtak abban, hogy az alcsoport továbbá olyan élelmiszer-vesztés- és pazarlásmérési módszereket is meg fog vitatni és terjeszteni, amelyek kisebb léptékben (pl. az egyes élelmiszeripari vállalkozók által) támogathatják az élelmiszer-vesztés és pazarlás megelőzésére irányuló intézkedéseket és azok megvalósítását.⁴⁰

V. A „termelőtől a fogyasztóig” stratégia

A Bizottság 2020 májusában terjesztette elő a „termelőtől a fogyasztóig” elnevezésű stratégiát,⁴¹ amely „Az európai zöld megállapodás”⁴² fő intézkedései közé tartozik, és az Unió élelmiszeripari ágazatának fenntarthatóbbá, egészségesebbé és környezetbarátabbá tételét célozza.

Az egyik módja ennek a rövid ellátási láncok alkalmazása, amelyek lehetővé teszik a termelők és a fogyasztók közötti közvetlen kapcsolatot, csökkentve ezzel az élelmiszertermelés és -fogyasztás környezeti hatásait. A rövid ellátási láncok előnyei közé tartozik a helyi gazdaságok támogatása, a termelők és a fogyasztók közötti kapcsolat erősítése, az élelmiszerbiztonság javítása és az élelmiszerpazarlás csökkentése.⁴³

A stratégia célja továbbá hozzájárulni ahhoz, hogy az EU 2050-re megvalósítsa a klímasemlegességet, mégpedig azáltal, hogy az EU jelenlegi élelmiszerrendszerét egy fenntartható modell irányába mozdítja el.⁴⁴ A „termelőtől a fogyasztóig” stratégia összhangban áll a 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégiával,⁴⁵ melynek célja, hogy 2030-ig megkezdődjön a biológiai sokféleség helyreállítása, így a két javaslat tulajdonképpen kiegészíti egymást.⁴⁶

A fenntartható élelmiszerrendszerekre való átálláshoz olyan kollektív megközelítésre van

³⁹ Food loss and waste monitoring sub-group. European Commission. https://food.ec.europa.eu/safety/food-waste/eu-actions-against-food-waste/eu-platform-food-losses-and-food-waste/thematic-sub-groups/food-loss-and-waste-monitoring_en (2023. 11. 05.)

⁴⁰ Uo.

⁴¹ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A „termelőtől a fogyasztóig” stratégia a méltányos, egészséges és környezetbarát élelmiszerrendszerért (COM (2020) 381 final)

⁴² A Bizottság közleménye. Az európai zöld megállapodás (COM (2019) 640 final)

⁴³ Benedek Zsófia: A rövid ellátási láncok környezeti hatásai. https://real.mtak.hu/17217/1/Benedek%20Zs_A_roid_ellatasi...MATUD2014.8.pdf (2024. 06. 07.)

⁴⁴ A termelőtől a fogyasztóig. Európai Bizottság. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/from-farm-to-fork/> (2023. 10. 02.)

⁴⁵ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia Hozzuk vissza a természetet az életünkbe! (COM (2020) 380 final)

⁴⁶ Biodiversity strategy for 2030. European Commission. https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en?prefLang=hu (2023. 10. 08.)

szükség, amelyben a kormányzás minden szintjén részt vesznek a hatóságok (beleértve a városokat, a vidéki közösségeket), az élelmiszer-értéklánc magánszektori szereplői, a nem kormányzati szervezetek, a szociális partnerek, a tudományos szakemberek és a polgárok.⁴⁷

A fenntartható élelmiszerrendszerre való átállás környezeti, egészségügyi és társadalmi előnyökkel, illetve gazdasági haszonnal jár. A „*termelőtől a fogyasztóig*” stratégia számos egyéni akciót indított el, melyeknek hozzá kell járulniuk az élelmezés- és élelmiszerbiztonság biztosítása mellett:

- a megfizethető és tápláló élelmiszerek biztosításához;
- a növényvédő szerek és műtrágyák használatának felére csökkentéséhez;
- az ökológiai művelésű területek volumenének növeléséhez;
- a fenntarthatóbb élelmiszer-fogyasztás és az egészséges étrend ösztönzéséhez;
- az élelmiszer-veszteséget és -pazarlás csökkentéséhez;
- az élelmiszer-csalás elleni fellépéshez;
- az állatjólét javításához.⁴⁸

Ugyanakkor a stratégia elismeri, hogy ezen intézkedések sem önmagukban, sem egymással kombinálva nem képesek teljes mértékben biztosítani a szakpolitikai koherenciát uniós és tagállami szinten, általánosan érvényesíteni a fenntarthatóságot minden élelmiszerrel kapcsolatos szakpolitikában, valamint megerősíteni az élelmiszerrendszerek rezilienciáját. Ezért a „*termelőtől a fogyasztóig*” stratégia horizontális kerettörvény elfogadását javasolta az átállás felgyorsítása és megkönnyítése, valamint annak biztosítása érdekében, hogy az uniós piacon forgalomba hozott élelmiszerek egyre inkább fenntarthatóvá váljanak. A stratégia emellett javaslatot tett egy fenntartható élelmiszer-címkézési keretre, melynek célja, hogy segítse a gazdasági szereplőket a termékek fenntarthatóságának értékelésében és javításában, és hasznos iránymutatást nyújtson a fogyasztók számára.⁴⁹

VI. Új keretjogszabály szükségessége az uniós élelmiszer-rendszer fenntarthatóságáról

Bár a fenntartható rendszerekre való átállás megkezdődött, a világ gyorsan növekvő népességének

⁴⁷Dankó László: Helyi termékekre fókuszáló turizmus a körforgásos és fenntartható gazdaságban. In: The Eszencia: Bor és Tudomány – Fejezetek a Lorántffy Intézet oktatóinak tollából tanulmánykötet (szerk. Bene Zsuzsanna). Tokaj-Hegyalja Egyetem, Sárospatak 2023. 89. o.

⁴⁸ The EU Farm to Fork Strategy: Can we make the European food system healthier and sustainable? Eufic. <https://www.eufic.org/en/food-production/article/the-eu-farm-to-fork-strategy-can-we-make-the-european-food-system-healthier-and-sustainable>. (2023. 10. 03.)

⁴⁹ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing an EU framework for a Union sustainable food system

élelmezése továbbra is kihívást jelent a jelenlegi termelési minták mellett. Az élelmiszer-termelés levegő-, víz- és talajszennyezéshez vezet, hozzájárul a biológiai sokféleség csökkenéséhez és az éghajlatváltozáshoz, továbbá túlzott mennyiségű természeti erőforrást használ fel, miközben a megtermelt élelmiszer jelentős része kárba vész. Ezenkívül uniós, nemzeti és ágazati szinten egyaránt hiányzik a fenntarthatósági szempontokkal kapcsolatban egy közös megközelítés, illetve ezek gyakran nem átfogó jellegűek.

Az uniós élelmiszerláncot szabályozó jelenlegi jogi keret kevésbé alkalmas a fenntarthatóság általános kezelésére, melynek egyik fő oka a fenntarthatósági szempontok nem kellő átláthatósága az élelmiszer-rendszer egészében, beleértve a fenntarthatósággal kapcsolatos megbízható és releváns információkat a fogyasztók számára, melyek lehetővé teszik számukra, hogy fenntartható élelmiszereket választhassanak. Az élelmiszer-rendszerek tehát transznacionálisak, a hibák pedig rendszerszintűek.

A „*termelőtől a fogyasztóig*” stratégia célkitűzéseivel összhangban az általános cél annak biztosítása, hogy az EU piacon forgalomba hozott összes élelmiszer egyre fenntarthatóbb legyen. Az átfogó célkitűzések mellett azonban olyan részcélokat is figyelembe kell venni, mint például a jövőbeli szakpolitikákat és jogszabályokat támogató környezet biztosítása, a fenntarthatósági szempontok figyelembevétele a már érvényes élelmiszerbiztonsági megfontolásokon túlmenően, az átláthatóság biztosítása a fenntarthatóság érdekében, valamint az élelmiszerekkel kapcsolatos valamennyi uniós szakpolitikával (mezőgazdaság, halászat stb.) való koherencia biztosítása.

A 2022. október 18-án közzétett 2023. évi munkaprogramjának részeként az Európai Bizottság bejelentette a fenntartható élelmiszerrendszerekről szóló rendeletjavaslatot. A javaslat benyújtására várhatóan 2023 negyedik negyedévében került sor. Ezt azonban sem a Bizottság 2024. évi munkaprogramja, sem a Bizottság soron következő üléseinek előzetes napirendje nem említi. Továbbra is bizonytalan, hogy mikor terjesztik elő ezt a javaslatot.

Az új uniós keretjogszabály egyfajta *lex generalis*-ként szolgálhat, és az élelmiszer-rendszer valamennyi szereplőjére vonatkoznia kell. Megállapítaná az általános célkitűzésekből, fogalom meghatározásokból, elvekből és követelményekből álló közös alapot annak biztosítása érdekében, hogy az élelmiszerek előállítása, illetve az egységes piacon való forgalomba hozatala során a fenntarthatósági szempontokat a már hatályos, biztonsági alapú követelményeken túlmenően figyelembe vegyék. Mindemellett, ez az új keretjogszabály tartalmazná az ún. „*push*” és „*pull*” rendelkezések kombinációját is. A „*push*” rendelkezések minimumkövetelményeket határoznak meg az élelmiszertermékekre és a kapcsolódó műveletekre, míg a „*pull*” rendelkezések ösztönzik az élelmiszer-rendszerek szereplőit, hogy túllépjenek a minimumkövetelményeken.⁵⁰ Átfogó jellegének

⁵⁰ Uo.

köszönhetően a keretjogszabály gazdasági, társadalmi és környezeti hatásokat egyaránt eredményezne.

VI.1. Gazdasági hatások

A keretjogszabály bevezetése rövid és hosszú távú gazdasági hatásokat is maga után vonhat. Egyrészt várható, hogy rövid távon az élelmiszerekre és az élelmiszerekkel kapcsolatos tevékenységekre vonatkozó fenntarthatósági követelmények bevezetése többletköltségeket fog okozni a gyártók, a kiskereskedők, az élelmiszerszolgáltató szektor, és különösen az őstermelők számára.

Ez magasabb árakat eredményezhet a hatóságok és a fogyasztók számára, míg hosszú távon – a fogyasztási és termelési minták változása miatt – nagy értékű, innovatív termékek kifejlesztése valószínűsíthető, ami megnövekedett exportot és ezzel járó előnyöket jelent. Másik oldalon a költségek csökkentése pozitívan befolyásolhatja a fenntartható étrend fogyasztók számára való megfizethetőségét.

VI.2. Társadalmi hatások

Napjainkban a fenntartható élelmiszerek gyakran drágábbak, ezért egyes társadalmi csoportok számára kevésbé megfizethetőek. A keretjogszabály azonban megváltoztathatja ezt a tendenciát azáltal, hogy olyan rendelkezéseket vezet be, amelyek rendszerszintű változásokhoz vezetnek, és biztosítják, hogy az EU piacán forgalomba hozott fenntartható élelmiszerek a társadalom minden tagja számára általánossá és elérhetővé váljanak. Az élelmiszer-rendszer és az élelmiszerek fenntarthatóságának javítása várhatóan fellendíti az élelmiszertermelést és -feldolgozást a vidéki területeken, ami pozitív hatással lesz a társadalomra és az élelmezésbiztonságra.

VI.3. Környezeti hatások

Egy új keretjogszabály hozzájárulna az éghajlatváltozás elleni küzdelemhez (az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentésével), a biológiai sokféleség csökkenésének visszafordításához, az erőforrások hatékony felhasználásának elősegítéséhez, a természeti erőforrások minőségének megőrzéséhez és a szennyezés (víz, talaj, levegő stb.) megelőzéséhez, és végül, de nem utolsósorban a hulladék csökkentéséhez és kezeléséhez. Az EU nyolcadik környezetvédelmi cselekvési programjában⁵¹ e célkitűzések mind szerepelnek. A nyolcadik környezetvédelmi cselekvési program arra hivatott, hogy felgyorsítsa a zöld átállást annak érdekében, hogy 2050-ig meg lehessen valósítani azt a hosszú távú, a 7. környezetvédelmi cselekvési programban már meghatározott célkitűzést, amely

⁵¹ 8th Environment Action Programme: EU sets out to measure progress on Green Deal environment and climate goals. European Commission. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_4667 (2023. 10. 13.)

szerint a jólétet bolygónk tűrőképességének határain belül kell biztosítanunk.

VII. Fenntartható élelmiszer-címkézés

Az EU „*termelőtől a fogyasztóig*” stratégiája javaslatot tesz a fenntartható élelmiszer-címkézési keretre vonatkozóan, mely növelheti a fogyasztók tudatosságát az élelmiszerek előállításának és fogyasztásának módjával kapcsolatban. A fenntarthatósági címkézés fejlesztése és használata szerepet játszhat a fenntartható és egészséges élelmiszerrendszerek, valamint a fenntartható jövő felé történő elmozdulásban, ahogy azt az ENSZ fenntartható fejlődési céljainak célkitűzései is meghatározzák.⁵²

A címkézési keretnek nem az élelmiszerek fenntarthatóként vagy nem fenntarthatóként való besorolására kell törekednie, hanem inkább a fenntarthatóbb élelmiszerrendszer felé való elmozdulást kell támogatnia. A fenntarthatósági címkézés továbbá nagy jelentőséggel bír abban az esetben, ha a gyártó nem tudja közvetlenül a fogyasztók rendelkezésére bocsátani a szükséges információkat. Ennek a fenntartható élelmiszer-címkézésnek elsősorban a következő elveken kell alapulnia: átláthatóság, megbízhatóság, egyértelműség és hozzáférhetőség.⁵³

VII.1. Átláthatóság

A címkézési keretet nyílt és átlátható módon, az érdekelt felek bevonásával kell kidolgozni. Gondoskodni kell elsősorban arról, hogy a fenntarthatósági címkék a fogyasztók számára kellően átláthatóak legyenek, hiszen ez hozzájárul a fenntartható fogyasztási döntések meghozatalához.

VII.2. Megbízhatóság

Az értékelési skálán (pl. színkódos rendszeren) alapuló címkézési formáknak tudományosan megalapozottnak kell lenniük, ami hozzájárul a címkézési rendszerbe vetett bizalom megerősítéséhez. Ezért is fontos, hogy a fenntarthatósági címkék egyértelműen megkülönböztethetők legyenek a gyártók által kidolgozott, de hasonló céllal felhasználásra kerülő címkéktől.

VII.3. Egyértelműség

Egyértelmű szabályokra van szükség annak érdekében, hogy mérsékeljék a piacon a „fenntartható” kifejezés használata következtében kialakult zavarokat. Vissza kell szorítani (akár be is kell tiltani) az olyan fenntarthatósági címkéket vagy fenntarthatósági állításokat, amelyek nem valamilyen széles

⁵² The future of environmental sustainability labelling on food products. The Lancet Planetary Health. [https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(20\)30074-7/fulltext#:~:text=The%20development%20and%20use%20of%20sustainability%20labelling%20has,awareness%20of%20how%20food%20is%20produced%20and%20consumed.](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(20)30074-7/fulltext#:~:text=The%20development%20and%20use%20of%20sustainability%20labelling%20has,awareness%20of%20how%20food%20is%20produced%20and%20consumed.) (2023. 10. 15.)

⁵³ Towards a sustainable food labelling framework to empower consumers to make sustainable food choices (NAT/857) 4.5.

körben elismert tanúsítási rendszeren alapulnak. Az élelmiszerekre vonatkozó fenntarthatósági címkézés sikerének alapvető feltételei közé tartozik a közérthető üzenet, azaz, hogy a fogyasztók könnyen megértsék a címke jelentését.

Az élelmiszerekre vonatkozó fenntarthatósági szempontokkal kapcsolatos alapvető ismeretek átadásában az oktatásnak kiemelt szerepet kell játszania. Ezzel párhuzamosan a fogyasztói oldalon megfelelő intézkedéseket kell hozni a fenntartható étrenddel kapcsolatos nevelés és tájékoztatás előmozdítása, a címkézési rendszerbe vetett bizalom megerősítése és az újfajta címkézési rendszer elfogadottságának növelése, valamint a fenntarthatóbb fogyasztás ösztönzése érdekében.

Nemzeti és vállalati szinten jelenleg is rengeteg különböző fenntarthatósági címkével találkozunk, melyek a fenntarthatóság egyetlen szempontjára összpontosítanak, például az élelmiszer szénlábnymára⁵⁴, ez azonban azért probléma, mert a fenntarthatóságot sokkal több tényező határozza meg.

A megoldás egy átfogó címke létrehozása lehet, mely megmutathatja például, hogy magas volt-e az állatjólét, hogy az élelmiszert előállító dolgozók tisztességes fizetést kaptak-e, de információt nyújthat a felhasznált víz mennyiségéről, vagy a termék szénlábnymáról, akár színkódokkal ellátva. Jelenleg nem létezik ilyen fenntarthatósági címke, de kutatások folynak azzal kapcsolatban, hogy a fogyasztók mit szeretnének látni és milyen formátumban. A kidolgozása előtt azonban számos egyéb szempont és kihívás is felmerül. A címkén feltüntetendő összes információt és mérőszámot össze kell gyűjteni, el kell dönteni, hogyan lehet ezeket besorolni vagy minősíteni, és a címke megbízhatósága érdekében akkreditálni kell. Összességében, egy ilyen címke nemcsak nekünk, fogyasztóknak segítene, hanem egy zöldebb és fenntarthatóbb bolygóhoz is vezetne.⁵⁵

VIII. Összegzés

Tanulmányomban a fenntartható élelmiszerrendszerekre történő áttérés fontosságával foglalkoztam az Európai Unióban, és rávilágítottam arra, hogy az uniós élelmiszerláncot szabályozó jelenlegi jogi keret kevésbé alkalmas a kihívások átfogó kezelésére, ezért egyet értek azzal a törekvéssel, hogy kerüljön elfogadásra egy új keretjogszabály az uniós élelmiszer-rendszer fenntarthatóságáról, mely a gazdasági és társadalmi hatások mellett, környezeti előnyökkel is járna.

Az Európai Unió 2019 óta „Az európai zöld megállapodás” keretein belül küzd az élelmiszerveszteség- és pazarlás visszaszorításáért, hozzájárulva az éhezés és az éghajlatváltozás

⁵⁴ Az élelmiszerek szénlábnymója az elfogyasztott élelmiszer termesztése, gazdálkodása, feldolgozása, szállítása, tárolása, főzése során keletkező üvegházhatású gázok mennyiségét jelenti.

⁵⁵ Tony Benson: *The Problem with Sustainability Labelling* | Opinion. Foodunfolded <https://www.foodunfolded.com/article/the-problem-with-sustainability-labelling-opinion> (2023. 12. 11.)

elleni küzdelemhez. A „*termelőtől a fogyasztóig*” stratégia pontokba szedi, hogy miért fontos egy fenntarthatóbb, rövid ellátási láncokra és biogazdaságokra épülő élelmiszer-rendszer kiépítése.

Véleményem szerint az élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatás hatékonyabb szabályozása, egy fenntartható élelmiszer-címkézési keret, valamint egy átfogó címke létrehozása növelné a fogyasztók tudatosságát az élelmiszerek előállításának és fogyasztásának módjával kapcsolatban, és ennek következtében hozzájárulna egy fenntartható jövő felé történő elmozdulásban.